

Anna Hogenová: Pohyb a vnímání

Okolní svět je partnerem v rozhovoru, jenž vede s ním naše tělo. Merleau-Ponty ve své Fenomenologii vnímání píše doslova: „Věc není nikdy oddělitelná od vnímajícího, nikdy nemůže skutečně být jen o sobě, neboť všechny její artikulace jsou právě jen naší vlastní existencí.“¹ Tato svázanost našeho vnímajícího těla s přírodou je takového rázu, že obraz může vyvolat i zvuk dané krajiny, kterou zobrazuje. „Vidí-li nemocný d'ábla, slyší i hluk, vidí plameny a kouř...“, dodává Merleau-Ponty.² Každé vnímání je tak rozhovorem, dialogem těla s okolním světem. Proto je např. sport dialogem se čtyřmi živly tohoto světa, proto je tanec dialogem s časovostí vůbec, proto je každé vnímání okolního světa možno pochopit jako dialog těla s tím, čemu ve filosofii říkáme Umwelt (okolní svět), v tanci a v umění vůbec jde o dialog i s tím, co je za světem, co je transcendentní, protože každý obraz ukazuje víc, než je na něm na první pohled vidět. Každé vnímání je „Communion“, každé vnímání je komunikací, je zúplněním intence, jež vychází z nás, z našeho toku cogitationes a vstupuje do vyplnění mimo nás, v okolním světě. Základní hermeneutická pozice je dialog, v něm se odehrává i naše vnímání a to se děje pohybem. Jde vlastně o párování našeho těla s okolním světem. Merleau-Ponty k tomu: „Přirozené vnímání není žádná věda, neklade věci, na něž je vztažena, nevzdaluje je, aby je mohla pozorovat, žije s nimi, je míněním nebo pověrou, jež nám svět jako domov propojuje. Bytí vnímaného je předpredikativní bytí, jež polarizuje bytí, jež polarizuje naši celkovou situaci.“³ „Věc je korelátem našeho těla.“⁴ „Věc věcní“, protože spadá do naší existence, co je věc o sobě, to vědět nemůžeme. Perceptivní komunikace vytváří svět našeho pobytu, Dasein. O tuto komunikaci s věcmi jde v podstatě politického boje, jde jen o toto propojení mezi našimi těly a okolím, o to se vedou

války, ať se to nazývá jakkoli. Andělská hlava – člověk bez těla nemůže mít Dasein, protože mu nemůže porozumět, nekomunikuje totiž s věcmi svého okolí. Rozvrhy světa řídí naše tělo, protože vidí jen to, co člověku umožňují jeho tělesné oči, a to samé platí o všech smyslových mohutnostech. Realista je přesvědčen, že podstata vnímání je tvořena koincidencí představ s věcmi ve světě, to zní jen na první pohled dobře. Otázka zůstává, jak o tom ten dotyčný ví? Kde bere evidenci, když nemůže z tohoto vztahu vystoupit a v distanci jej nazřít. Jak se o tom daný člověk může přesvědčit?

Víme, že chování zvířete je zacíleno na animální „Umwelt“ (okolní svět), chování člověka je zacíleno na lidský „Umwelt“. Proto můžeme říci, že věci kolem nás nám nejsou skutečně dány, ale jsou „přebrány“ naším tělem, jsou naším tělem rekonstruovány a také jsou takto prožívány, což nás ukotvuje do světa v závislosti na přítomnosti. To znamená, že to, čeho si naše tělo nechce všimnout, to prostě pro nás neexistuje, prostě „není“. Zde musíme hledat základ pro tvrzení Friedricha Nietzscheho, že rozum těla je důležitější než rozum našeho promýšlení. K tomu je třeba si uvědomit, že ono hobbesovské zdůraznění pohybu pro možnost vnímání je naprostým fundamentem inconcussum pro další úvahy o vnímání. „Styl je jistý způsob, skrz nějž potkáváme situace“, tvrdí Merleau-Ponty.⁵ Tento způsob je smyslem, v němž žijeme, v němž něco je pro nás důležité a něco jiného nedůležité. Tento smysl, tuto vmezeřenost chce ovládat každý, kdo se chce prosadit ve světě, proto říká Hegel, že zde jde o boj na život a na smrt. Dávat věcem jejich významy, to chce ten, kdo chce ovládat smysl pobytu pro druhé. Dokonce jen do té míry zakouším jednotu světa, do které znám styl, smysl, vmezeřenost. V této vmezeřenosti, – smyslu – , – stylu – jsou svět a tělo propojeny, žijeme v perspektivách a také v perspektivě perspektiv. Přičemž perspektiva není to, co vychází z nás samých, ale z horizontu, který nás obklopuje. Horizont je ten

nejdůležitější partner v každém rozhovoru, ať už jde o rozhovor mezi dvěma přáteli, či o rozhovor mezi tělem a okolím. Horizont však není vnímán, on je jen spolupřítomen, on vytváří perspektivu, tělo však komunikuje s věcmi jen na pozadí horizontu, proto říkáme horizontu také pozadí. Jsme obklopeni horizonty, ty nás determinují a my, ne vždy, o tom víme zcela jasně. Má-li např. halucinující horizont patřící jen jemu samému, pak opravdu vidí, co vidí, proto není možné mu něco vysvětlit. Jeho cesta má jiný horizont a protože je to horizont, co dává vystoupit do tvaru, pak to, co halucinující vidí, je pro něj skutečností a nemůže nebyť. Možná dialog halucinujícího s okolním světem je řízen zvláštním propojením těla s horizontem.

Merleau-Ponty dodává: „Halucinující mají vlastní krajinu.“⁶ My bychom mohli říci, halucinující mají zvláštní protencionality, jimiž strukturují svět kolem sebe, a proto si vytvářejí vlastní Umwelt, proto jsou také o pravdivosti vlastního světa evidentně přesvědčeni. Srovnej: „Neslyší mé hlasy?“ říká nemocný. „Tak jsem tedy jediný, kdo je slyší!“⁷ apod. Strukturace protencionalit, skrz něž je svět dán, vytváří základ pro možnost jiného vnímání než je u většiny tzv. normálních lidí. Mohli bychom se domnívat, že krytí retencí je podrobena jinému zákonu, či normě. Mohli bychom spekulovat o jiné pasivní syntéze retencionálních výtěžků ve srovnání s těmi normálními. K tomu je možné přidat i aktivní syntetické zvláštnosti, jež by mohly být podrobeny naprosto jiným pořádacím normám. Zajímavé je, že u halucinujících jsou reálně imanentní kusy toku cogitationes většinou vnímány naprosto shodně s normálními lidmi. To, co je nové, se týká vrstvy transcendentně imanentní a z ní vycházející protencionality, z nichž je rekonstruován svět venku, tj. vrstva reálně transcendentní. „Bytí k světu“ je existence a ta je zakotvena ve vnímání a vnímání je vytvářeno pohybem těla, proto může Nietzsche tolik věřit tělu a jeho vůli. Teprve s „cogito“ začíná

boj o pravdivost, tedy hegelovský boj na život a na smrt. Před tím má tělo primát. Pochopit tělo jako nulový bod perspektiv, jako rozvrhovací bod světa, znamená pochopit tělo jako velkou důležitost.

Intencionalita zakládající virtuální pohyb není apercipována, je tvořena pasivními syntézami, kterými „tělo myslí“. Zde se uskutečňuje rozum těla, Merleau-

-Ponty hovoří o předlogické jednotě tělesného schématu, srov.8 Tzv. „Umweltintentionalität“ je pozadím pro jednotlivé tělo.

Vnímání vlastního těla je nethetické, není předmětné, necítíme svou vlastní váhu, překvapí nás vlastní hlas z magnetofonového záznamu, nepoznáme vlastní ruku na fotografii. Intencionalita vlastního těla musí být odhalena ve svých skrytých výkonech, tj. v těch výkonech, jichž si nemůže všimnout reflexivní analýza, protože je k nim principiálně slepá.

Vychází totiž z předpokladu, který překáží tomuto pohledu na věc. Strattonův experiment s vnímáním bezprostřední situace poukazuje na tuto platnost. Člověk, který je nucen pohybovat se v zrcadlové síni se stěnami sklopenými o čtyřicet pět stupňů se velmi brzy a dobře přizpůsobí nové situaci a vnímá ji jako naprosto přirozenou, což znamená, že předchůdný celek získá platnost samozřejmosti, normálnosti, přirozenosti, a proto je již skryt reflexivnímu analytickému zájmu. Pro intelektualistu je vnímání souzením, pro empiristu je vnímání pouze zrcadlením vnějšího světa v síti neuronů, ale pro nás je vnímání velmi složitým konstitutem z retencionálních invariantů, které se protendují a jedině skrz tyto protence je nám rozvrhován svět. Ony také tvoří dané virtuální pohyby – signitivní intence vzniklé z pasivních a aktivních syntéz retencí. Jedině celkovostní intence proniká všemi jednotlivými pohyby a to simultánně, tento celek se nedá pochopit jako součet, adice, systém.

Tuto celkovost vytváří tělesné schéma. Merleau-Ponty by řekl: „...tělo není sumou vedle sebe jsoucích orgánů, nýbrž je synergickým systémem.“⁹

Tělesné schéma je představou celku těla, při fantómovém údu je v představě o celku těla přítomna i fakticky neexistující část těla. Naopak při anosognosii je ze schématu odstraněna nemocná část těla jako něco, co nositele nezajímá, protože se jedná o kus těla, který dělá starosti. Toto odstranění z představy těla je nethetické, tj. daný člověk neví o tomto odstranění jako o jistém předmětu. Anosognosie je ignorování nemocné ruky či nohy. Tato nemocná část těla není protendována do představy o celku těla, do tělesného schématu. Tělesné schéma je také nethetické, nepředmětné, a proto se o něm neví. Říkáme totiž, že tělesné schéma je tak blízko nás samých, že není možné jej zpředmětnit, což cartesianské myšlení dělá neustále. Ryba ví o vodě jedině na suchu, člověk ví o tělesném schématu, když je jeho celostní funkce porušena. Fenomén „jsem tělem“ obsahuje v sobě tělesné schéma jako svůj základ. Tělesné schéma je pozadím, na němž se ukazují pohybové figury, které jsou výsledkem současné propojenosti myšlení a motoriky. Toto pozadí je tvořeno intencionálním obloukem mezi retencionálními a protencionálními strukturami našeho toku cogitationes (toku myšlenkových obsahů). Proto jsou důležité všechny paměťové stopy, všechny retence po pasivní syntéze v podobě invariantů, které se posléze protendují jako to, co zásadním způsobem rozvrhuje svět, tj. protencionální struktury skutečně „vytvářejí“ tento rozvrh, tj. ontické a onotologické předpoklady nesmírného dosahu, dosud neuznaného a nevytěženého. Rozvíjet pohybovou inteligenci, rozvíjet tělesné schéma jako pozadí je nesmírně důležité. Ze všech retencí se variováním vytvářejí invarianty, které rozvrhují prostor našeho života.

Pohyb a pozadí jsou vlastně jen uměle od sebe oddělené momenty jednotného celku, tvrdí Goldstein.¹⁰

Každý pohyb, jenž konáme, vystupuje z tělesného schématu, jenž v nás funguje, aniž bychom o něm předmětně věděli. Proto je každý pohybový návyk rozšířením naší existence. Tento poukaz je nesmírně důležitý. Existujeme v takových rozměrech, v jakých nám naše virtuální pohyby rozvrhují svět. „Rozumět znamená zakusit intenci a výkon, přičemž tento výkon je vyplněním signitivní intence, srov. Merleau-Ponty.¹¹

V této myšlence je obsažena podstata Husserlovy evidence, jež není ničím jiným než naplněním signitivní intence intuitivním obsahem. Proto afonie znamená vlastně vyhnutí se existenci některých výrazně nepříjemných osob. Afonie neznámá jen mlčet, protože mlčet může jen ten, jenž umí mluvit, ale „afón“ je pouze ten, kdo bytostně škrtil možnost uznat existenci druhého prostřednictvím dialogu.

Afonie je odmítnutím možnosti sdílet dialog, sdílet společný terén, v němž je obsažena společná touha a potřeba sejít se u věci, o níž jde.

Proto také chorobná mentální anorexie znamená ve skutečnosti naprosté odmítnutí vlastní existence a nelze ji chápat zjednodušeně, proto je tato choroba chorobou existenční.

Jednota vnímání a pohybu je myšlenkou Hobbsovou, Bergsonovou, Merleau-

-Pontyho a mnoha jiných význačných filosofů. Vnímání je rozvrhování světa prostřednictvím virtuálních pohybů, tj. signitivních intencí zprostředkovaných tělesným schématem. Toto rozvrhování se děje skrz protence a ty jsou výtěžkem minulosti, tj. tělesné paměti.

Obsahem tělesného schématu je intencionalita, jak tomu je ve fenomenologii. Propojení intencionality je velice zvláštní, intence nejsou propojeny adicí. Intencionalita není zásuvka, v níž se intence nacházejí jako věci vedle sebe v nějakém systematickém urovnání. Intencionalita není systém věcí, mezi nimiž jsou matematizovatelné vztahy. Intence na sebe odkazují spíše v podobě tzv. „ruských bábušek“ (figurek, kdy největší v sobě obsahuje všechny menší, včetně té nejmenší). Vždy jen jediná retence se protenduje v jedinou protenci. Tato protence je vyvolána urimpresí, prožitkem zakotvení v originální, nemodifikovatelné přítomnosti. Proto je každé čisté „ted“ vlastně nesmyslem. Stejně tak je nesmyslem i pochopení počítka jako jednoduchého obrazu. Každý počitek má v sobě tuto retenci i protenci a je třeba vědět, že v nich je obsažena minulost i budoucnost. Tyto protence jsou výtěžkem minulých tělesných, paměťových, retencionálních stop, mezi nimiž proběhla pasivní i aktivní syntéza krytí.

Invariant, jenž z tohoto procesu vznikne, je ideálie, zůstávající v tzv. transcendentní imanenci, tj. v naší paměťové výbavě. Již Platon zdůrazňoval důležitost paměti, ale jde spíše o to, že tyto invarianty se protrahováním, protendováním účastní na celkovém rozvrhování světa, tj. jsou základem vnímání, jsou spodním fundamentem všech psychických aktivit i pasivit. Mluvíme-li o virtuálních pohybech, mluvíme o rozvrhujících protencích, jež fungují dávno před vykonaným pohybem jako předzvěsti, před-rozvrhy, jako celkovostní podmíněnosti nedoceneného významu.

Komu schází tyto rozvrhující protence (invarianty minulých výtěžků), nemůže se pohybovat dobře, nemůže ani dostatečně rozvrhovat svět kolem sebe, žije v uzavřeném horizontu. Celková jednotící intence obsahující všechny výtěžky minulosti v sobě je právě tělesným schématem, představou o vlastním těle v celku,

ovšem představou, kterou žijeme, skrz níž žijeme, neuvědomujeme si ji aperceptivně.

Existence je rozvržený svět, o něm pojednává Patočka ve svých třech životních pohybech. Tělocvikářský pohyb je pouze jedním, úzkým druhem pohybovosti v celkovém životním pohybu.

Merleau-Ponty rozlišuje pohyby na abstraktní a konkrétní, ty abstraktní jsou virtuálními pohyby – odstředivé (centrifugální), naopak konkrétní pohyby jsou dostředivé (centripetální), obojí se zúčastní na složitosti manifestního pohybu, viditelného našima očima. Tentýž autor dokonce naznačuje, že virtuální pohyby aproximují k vizualitě, konkrétní pohyby aproximují k taktualitě.¹²

Abychom se mohli pohybovat, nepotřebujeme speciální (aperceptivně uvědomovanou) představu těla a prostoru. Stačí nám podvědomé tělesné schéma se svou intencionální výbavou.

Vnímání a pohyb tvoří celek – již zmíněný intencionální oblouk, při jehož rozbití dochází (pravděpodobně) k onemocněním typu alexie, anorexie, anosognosie apod. Všechny tyto nemoci, včetně frigidity, jsou popsány v souvislosti s rozbitým tělesným schématem ve „Phänomenologie der Wahrnehmung“.

Tělo se stává prostředkem komunikace se světem. Tento aspekt je velmi nedoceňován. Merleau-Ponty rozlišuje význam intelektuální a motorický.¹³ Motorický význam je realizován virtuálním pohybem, chybí-li tento význam, pak má nemocný problém namalovat např. trojúhelník, který dobře vidí. Celkovostní rozvrh, obsažený ve virtuálním pohybu (v protenci) se totiž nenaplní, oblouk mezi retencemi a protencemi je rozbit, konkrétní pohyb nemůže být vykonán.

Při tzv. „krejčovské nemoci“ nemocný nedokáže (při zavázaných očích) označit místo vpichu na svém těle, krouživým pohybem těla

najde místo vpichu na svém těle a určí jej. Nemocný se chová, jako by byl schopen vnímat jen to, co je naprosto aktuální, ale minulost absentuje.

U normálního člověka má každý pohyb své pozadí (Hintergrund), to je právě tím, co vytváří celkovou představu o těle, je to tělesné schéma. A právě toto pozadí chybí nemocnému, jak o tom pojednává Merleau-Ponty.¹⁴

Syntéza času a prostoru vždy nově počíná, proto je pohybovost a vnímání propojeno s husserlovskou analýzou vnitřního časového vnímání.

Má-li se naše tělo pohybovat k nějakému předmětu, musí nejdříve tento předmět pro tělo existovat, tj. musí být uznán jako existující, musí být obsažen v roz-vrhu světa, tělo i předmět patří ke společnému světu (zur Welt-sein). Právě tento moment rozvrhování světa není brán vážně cartesiánským myšlením, protože to zůstává zataveno v subjekt-objektovém přístupu jako základní nedotázané podmíněnosti jakékoli vědecké relevance.

Pohybová zkušenost našeho těla zprostředkovaná tělesným schématem se nazývá praktognosie – tělo poznává.¹⁵ Tělo je prostředníkem ve vztahu ke světu. Proto také intence „já mohu“ je důležitější než intence „myslím něco“.

Tělo je ohniskem vůle směřující z těla ven, proto zakládá vztah v podobě „zur Welt sein“.

„Řeč nepředpokládá myšlení, provádí je.“¹⁶ Slavný Descartův dopis Elisabetě hovoří o těle jako o obchvatu života a o těle rozumu. Veškeré vědění se zakládá v horizontech, i každý počitek se ukazuje na nějakém horizontu, na tomto pozadí smysly spolu komunikují, proto po požití meskalinu je zvuk flétny „modrý“, synesthesie je popsána i v podobě „vidění zvuků“ či „slyšení barev“. Cézanne „měl

oči rozsety po celém těle“, „nesl své tělo do krajiny“, stále tělesně zakoušel horu sv. Viktora tím, že ji opakovaně slézal a potom maloval. Chtěl dostat horu do těla, chtěl ji ohmatat, protože rozuměl světu nejvíce taktilně. Hmat, dotyk, taktilita byly tím, co bylo pro něj základní možností vztahu „zur Welt-sein“. Přebytek dojmů musel „vymalovat“ na plátno, jinak by explodoval. Tělesná zakoušení byla u něj fundamentum inconcussum rozumění světa.

I v každé řeči se uskutečňuje pohybová intence, která dává řečovému celku (diskursu) ucelenost. Merleau-Ponty k tomu: „Vyjádřit se, to neznamena substituuovat k novým myšlenkám systém pevných znaků, s nimiž jsou jisté myšlenky spojeny. To spíš znamená, skrz využití již použitých slov si být jist tím, že nová intence přebírá výtěžek minulosti v jedinečném gestu, který propůjčuje přítomnosti minulost a promíchává přítomnost s budoucností, aby se otevřel kruh času.“¹⁷

Intencionální oblouk je touto propojeností minulosti a budoucnosti s urimpresí, tj. s originální přítomností. Invarianty vzniklé retencionálním (intencionálním) krytím se protendují, a tak ontizují svět a to vždy za podmínky, že k této ontické funkci byly vyvolány originální přítomnosti. Pokud se tento intencionální oblouk přetrhne, pak nastávají (pravděpodobně) problémy výše popsané.

Tělesné schéma je „naplněno“ celou naší tělesnou pamětí a čím více retencí, tím vlastně lépe. Invarianty zde vzniklé pak zakládají vnímání prostoru, vnímání pohybu, umožňují se orientovat a hlavně roz-umět okolnímu světu i sama sobě. Roz-umět znamená vždy poukázat na horizont, na pozadí, a tím je tělesné schéma, v případě pohybu a vnímání. Proto je také v promýšlení pohybu tak důležitý čas. „Čas je číslem pohybu“, tvrdil Aristoteles. Nadčasovost není nic jiného než ponování invariantů vzniklých pasivní či aktivní syntézou krytí retencí. Tak vznikají ideace, ideové výtvoary, které patří do třetí

fregovské a bolzanovské říše. To jsou ony pravdy „an sich“, o nichž pojednával častokrát ve svém *Wissenschaftlehre* sám Bolzano. K těmto ideacím se dostáváme činností rozjímavou, jež je podle Aristotela tím nejkrásnějším v našem životě.¹⁸

Signitivní intence se musí vyplnit intuitivním názorem, tj. virtuální pohyb musí být uskutečněn, Hegel by řekl, to co mělo platnost „an sich“ se stalo platností „für sich“.

U slov, v řeči, jde o to samé. I zde se signitivní intence musí vyplnit významem a ten je vždy „nunc et stans“ (zde a nyní) v reální imanenci, jako to, co již není variovatelné, co je apodikticky jisté. Rozumí-li se významům nepřesně, je to proto, že se ukazují na neadekvátním, falešném pozadí, kontextu atp. Abychom si skvěle porozuměli, museli bychom se nacházet všichni ve stejném kontextu, na stejném pozadí, horizontu. A to je právě ten problém. Každý má své kontexty historické, kulturní, tradiční, rodinné i osobnostní. Proto je dorozumívání tak obtížné. Tělesná řeč je spojovníkem jednodušším a přímějším, proto např. tanec spojuje lidi všech kontextů.

To, co je důležité, jak v řeči, tak v tělesném pohybu je signitivní intence, která se naplňuje buď konkrétními slovy, či pohyby, a pokud se tato signitivní intence nevytvoří, nevzniká ani řeč ani tělesný pohyb. Naplněním signitivní intence je kladena evidence nás samých skrz naše výtěžky. Člověk přichází k sobě samému jen přes výtěžky toku *cogitationes*. Proto jsme sami sobě nekonečně vzdálení. Je to jen klam, že se „máme v ruce“.

Intence je to, co se zbloudilému cartesiánskému myšlení (extrémnímu psychofyzickému dualismu) jeví jako naprostý nesmysl. Dobrým příkladem pro signitivní intenci je hudební paměť, zde musí nejdůležitější úlohu hrát celek melodie – tato intence je

základní. Dirigent má v paměti celky, teprve ty ukazují na jednotlivosti přesně jako ukazovací pozadí.

Tyto celky jsou fenomenalizujícími horizonty a teprve na pozadí tohoto celku vystoupí falešný tón, např. prvních houslí apod. Jinak se vše slévá do nerozlišitelné apeironské směsice nějak si podobných zvuků. Celkovostní intence jsou rozhodující ve vědě, bohužel ony jsou často úplně zničeny diktátem metodologických podmíněností, jež jsou na adeptech vědeckého „zasvěcování“ požadovány.

Franz Brentano je přesvědčen, že charakter všeobecná nevzniká skrz abstrakci jednotlivých názorů, nýbrž všeobecná je výsledkem jediného názoru, tedy všeobecná je jednorázově vzniklé. Srov. 19 Abstrakce tedy u Brentana nejsou složeniny, ale jednoduchosti, jednolitě celky. Pochopit jak tyto abstrakce vznikají, znamená připomenout si Husserlovu metodu variací krytím retencí se snahou nalézt invariant, pomocí něhož jsou pak na základě podobnosti nazřeny tyto abstraktní konstituty. Tím se abstrakce stávají něčím jedinečným, což naplňuje intenci nominalistického myšlení v haecceitas. Ovšem takto pochopená haecceitas je konstituem vzniklým variováním. Brentanovský čas je pochopen jako různé módy představ a odtud čerpá pak Husserl svou fenomenologii vnitřního časového vnímání, jež je pro pochopení pohybu tolik důležitá.

Rozumíme slyšenému jen tehdy, jsme-li zároveň vnořeni do smyslu, jenž je horizontem, pozadím pro artikulované zvuky, nazývané řečí. Tzn., víme-li o smyslu výroku v cizí řeči, pak nám stačí pár známých slov, abychom pochopili i zbývající, nám dosud neznámá slova, která jsme předem neznali. Proto je výuka cizím jazykům efektivní pouze tam, kde je přítomno i rodivé pozadí (smysl, kontext, horizont) daného cizího jazyka. Každá signitivní intence je pozadím pro ukazování, pro možnost vyplnění, uskutečnění. Vnímání je složité,

již nejjednodušší figura obsahuje mnohem víc než je suma pozorovaných kvalit, věda nemůže být založena jen pozorováním, protože vždy je pozorování predeterminováno intencí, která sama pozorována není. To, co je aktuálně dáno, ukazuje na neaktuálně dané a jedině tak se aktualita zúplňuje.

Zatímco logik nemá žádné jiné vědomí než thetické, tj. na tezích vybudované, na tom, co je nám „dáno“ k věření. Logik se může vykazovat pouze koherentní teorií pravdy, proto bude zásadně mluvit o kompatibilitě či inkompatibilitě daných entit, cartesiánské myšlení ještě navíc chápe teze jako objekty, jež musejí být měřitelné, aby na nich mohla být budována věda, která je verifikovatelná a falzifikovatelná. Tělesné schéma ovšem není měřitelné. Není objektivní v takovém smyslu slova, abychom si na ně mohli sáhnout. V tom je ta potíž, proto se pohyb redukuje jen na měřitelné entity a není možné jej chápat jinak než přesun z jednoho do druhého místa za nějaký čas. Ale podle nás je pohybem (stejně jako pro Aristotela) každý vznik, každý zánik, každá změna kvality, každá změna kvantity. Patočkův pohyb je vstupem do zjevu, tzn. vstupem do tvaru, ale tvar je dán pozadím, proto je u Patočky v jeho třech životních pohybech rozhodující tzv. referent pohybu a ten není ničím jiným než pozadím, horizontem. Pohyb je kategorie velmi složitá. Zenon z Eleje se svými aporiemi na tyto záhady již dávno poukázal, ale dodnes platí, že pohyb je možno si velmi dobře představit (tj. vidět jako obraz), ale je velmi nesnadné (téměř nemožné) jej myslet přesně. Pohyb je jednou z nejzajímavějších filosofických kategorií. Patří sem zrození člověka, růst, všechny proměny chemické, fyzikální, mechanické. Patří sem biologický, nesmírně složitý pohyb, řízený prostřednictvím zpětných vazeb, patří sem i pohyb, ve kterém se nacházíme, ať o tom víme, či nikoliv, totiž pohyb společenský (dějinný), patří sem i pohyb, kterým je charakterizováno naše myšlení, emoce (od motion-pohyb), patří sem

tajemné pochody volní apod. Pohyb lidského těla se opravdu podobá všem pohybům, které můžeme potkat v pozorování okolního světa, kosmu. Redukovat pohyb jen na mechanický, chemický, fyzikální znamená ve skutečnosti redukovat člověka na mechanično, na chemično, fyzikálno, tj. koneckonců na věc a to není nic jiného než novověká reifikace člověka (zvěcnění) vzniklé na základě absolutizace myšlení more geometrico v přírodovědách. Lidské tělo není jen objekt, dokonce není jen subjekt, je obojím v jednom. Proto je tak obtížné v teoretickém zvládnutí. Tělo se nedá jen popisovat jak vypadá zvenku a zevnitř, ono také nějakým způsobem „jest“ a toto je právě to nejdůležitější, protože ve snaze porozumět tomu „jak jest?“, je klíč k tělesnu vůbec. Merleau-Ponty je přesvědčen, že zde hraje nejdůležitější úlohu lidská existence, pobyt (Dasein), tj. náš způsob, jak jsme ve světě (in-der Welt-sein). Z této vztahovosti vykládá Merleau-Ponty tělo a lidské tělesno, proto je jeho přístup necartesiánský. Tj. cartesiánský přístup k tělu redukuje věci na prožitkové předměty a subjektivitu redukuje na cogito. Ovšem věci jsou tím, co se konstituuje prostřednictvím naší tělesnosti, rozvrhů, které v nás nějak vznikly a určují to, co pak vidíme jako naprosto objektivní a nedotčené námi samými. Tělo také není hotové ve smyslu všech jakoby předem daných rozvrhů, v nichž se setkáváme s věcmi a lidmi okolního světa. Tyto rozvrhy se právě konstituují v procesu, v němž velmi podivným způsobem hraje svou rozhodující úlohu tzv. tělesné schéma. Věc a svět existují jen jako skrz nás samé prožívané, jsou zřetězením našich perspektiv a přesto přese všechno máme možnost transcendeovat všechny tyto perspektivy a myslet to, co je nad tím vším. Proto také se Merleau-Ponty přiklání k názoru, že halucinace jsou podmíněny nějak rozbitým tělesným schématem, jež halucinujícímu otvírá, rozvrhuje svět jinak než nám, tak zvaně normálním jedincům. Proto má halucinující svou vlastní krajinu, srov. Merleau-Ponty.²⁰

Co to vlastně znamená? Z fenomenologického hlediska se jedná pouze o jediné, halucinující má jiné rozvrhy, rozvrhuje skrz jiné protencionality. Možná se skrývá klíč v jiných pasivních syntézách, jimž je podrobena to, čemu říkáme retencionální výbava, tj. ona tělesná a netělesná paměť, kterou má vždy jen jediná retence, jež v sobě obsahuje (zavinutým způsobem) všechny ostatní, umožňujíc tak vědět o své minulosti, rozpomínat se a rozvrhovat budoucnost v podobě protencí.

Reelní imanence, tj. vrstva toku cogitationes, jež je dána jako kusy v toku myšlených obsahů, je v případě halucinujícího většinou naprosto v pořádku, co není v pořádku, jsou pozadí z nichž se jim rodí tvary, jež vnímají posléze naprosto evidentně – z jejich aspektu nahlíženo, nikoli z našeho. Vrstva reálně transcendentní (fenomény okolního světa) jsou pak znetvořeny, jsou jiné. Stejně tak vrstva transcendentně imanentní, tj. vrstva retencí je jiná než u tzv. normálních jedinců. „Sein zur Welt“ je existence a právě tento vztah je narušen u halucinujících prostřednictvím porušeného tělesného schématu, toto tvrzení je ovšem pouze jen hypotetické, také bude jen velmi těžko dokazováno empiricky, falzifikace je ovšem možná, dokonce metodami falzifikace se dá jediné k tělesnému schématu, jako důležité „entitě“ naší tělesnosti, dojít. Je zjevné, jen když přestává fungovat, když přestává tvořit celek, jenž je pozadím pro možnost odlišení části, jež není nic jiného než zvláštní směsice myšlení a motoriky ve figurách našeho pohybu, nejtypičtější příklad je řeč. Pravděpodobně i poruchy řeči, jako je koktavost, by se daly tímto způsobem jinak pochopit než je tomu obvyklé ve zdravotnické literatuře.

Žijeme svou skutečnost, k sobě přicházíme v aktu, pohyb je podstatný. A pokud je to pohyb, co zároveň tvoří prostor, potom motorika těla nemůže být jen pouhým instrumentem konstituujícího vědomí, pohyb je daleko důležitější, je totiž patočkovským životním

pohybem, je životem samým, proto je existence zakotvena v tělesném schématu, protože tělesné schéma je pozadím umožňujícím propojení motoriky a myšlení v jednotném celku, čímž vzniká figura pohybu jako výraz našeho vztahu ke světu. Naše tělo není tedy pouhý instrument, prostředek pro cokoli jiného, ale naše tělo patří k myšlení neoddělitelně, celkovostně, habituálně.

Svět je nám pak díky našemu tělu dán jako otevřený celek věcí, který je výsledkem našeho tělesného rozvrhování. Tento moment je vlastně v této kapitole nejdůležitější, je nejvíce opomíjen. Naše tělo je tak podmínkou např. i geometrické syntézy, protože virtuální pohyby umožňují nalézt kolem nás to, co nazýváme trojúhelníkem.

Sóma, sarx a péxis – tři pohledy na naše tělo jsou nutným základem pro jiné chápání tělesna, nikoli jen sóma, ale i vnitřek těla a nikoli jen vnitřek těla, ale i péxis, tělo vyplněné napětím pocházejícím z duševních aktivit a pasivit, spolu s tělesným schématem jsou základem filosofie těla. Tělo a čas bytostně spolu souvisejí, všechny retence jsou intencionálně propleteny v tělesném schématu, vytvářejí možnost protendování virtuálních pohybů, a tím i rozvrhování světa, které je fundamentem pro možnost přežívání. Každá neuróza souvisí s problémem vnitřního rozvrhu časové strukturace.

Merleau-Ponty říká: „Pascal řekl, na první pohled v každém ze tří fenoménů nás potkává zázrak jasnosti, který brzy zmizí, když zkusíme jít zpět na elementy, z nichž se dané skládá.“²¹

Takovým celkem je i samotný výtvar těla, tedy výtvar tělesného schématu par excellence, a tím je řeč, řeč nás transcenduje vlastním svým projevem. Není transcendence před řečí, teprve současně s řečí cítíme překrok, někam, o čem jsme před tím nevěděli. Řeč – řeka přináší konkordanci nás samotných s námi samotnými. Zázrak řeči není objasněn analýzami sémantickými, syntaktickými a pragmatickými. Logistika, umělé jazyky jsou tak jen technikami.

Transcendující moc řeči, přenášející naši evidenci mimo naše tělo a myšlení je stále stejnou nepochopitelností jako to bylo pocíťováno na počátku promýšlení toho zvláštního květu lidského života, (řeceno s Heideggerem). Přitom řeč je propojení motoriky a myšlení, jež vystupuje z pozadí tělesného schématu jako figura nesoucí významy. V proudu času můžeme vždy nově převzít přítomnost něčeho dávno minulého a vždy nově evidovat pravdivost, v tomto ohledu je řeč „za zrakem“, tudíž zázrakem. Jen řeč umí říci, že ten, kdo pochybuje, získává absolutní jistotu o svém pochybování, a tou se ukotvuje ve světě, ve své existenci.

Pro každého má krajina jen svou absolutně oddělenou „haecceitas“ (jedinečnou podstatnost) a přesto se setkáváme ve společně sdíleném světě, musí tu být něco, co nám toto sdílení umožňuje, vyšší celek než jsou naše haecceitální odlišnosti, to je půda přirozeného světa, jež je zvláštním, téměř zázračným způsobem, obsažena v řeči a ta je propojeností duše a těla na podkladě tělesného schématu.

Malenbranchovo: svět je stále nedokončené dílo – je předzvěstí přesažného smyslu naší existence, na niž upomíná schopnost řeči transcendovat situaci, nás samé, uchopit celek světa. Objektivní svět je mens momentana, ale je tu svět času. Časovost a tělesnost jsou úžasným tématem. Čas není žádnou linií, ale propleteností intencionalit, jejichž propletenosti se stávají předmětem fenomenologických popisů, tělo má svou intencionalitu uskládněnu v tělesném schématu, bez tohoto pozadí není možné rozvrhovat prostor a čas kolem nás. Aprehenze se krok za krok spojují s minulostí v pasivních syntézách. Základem tzv. aktové intencionality (tzn. thetického předmětného vědomí) je v základu ležící a fungující intencionalita našeho tělesného schématu. Proto je naše minulost vždy dokončená, celková. Ovšem tato minulost je tím pozadím, které celé vstupuje do prožívané přítomnosti v podobě

protencionálního rozvrhu. Kdyby každý okamžik byl sám pro sebe uzavřeným světem, pak bychom nemohli prožívat průběhovitost, čas a pohyb, pak bychom těžko věděli, že žijeme. Proto platí to, co tvrdí Merleau-Ponty: „Pojem svobody požaduje, aby závěr vstoupil do budoucnosti.“²² To, že něco v našem vědomí přetrvává jako platnost, znamená ono descartovské, totiž trvání je stále nové a nové konstituování stále nové tvoření. To znamená, že fenomény „přirozený svět“, „tělo“ aj. , jež tvoří v naší doxické víře konstanty, musejí se neustále znovu a znovu rodit jako trvajících jistoty, jako trvajících pilířů našeho vztahování se k tomu, co stojí proti nám jako pozadí, na němž může vystupovat naše vlastní existence jako naše jistota. Tento proces nachází Merleau-Ponty v zákonitostech intencionální výstavby našeho toku cogitationes a nejpodstatnější zákonitostí je čas sám.

Minulost, budoucnost jsou obsaženy v urimpresi, v původní nemodifikovatelné přítomnosti, v prožitku „ted“ a zde rozhodující roli hraje tělesné schéma. Díky tělu pocítujeme překážky a k tomu Merleau-Ponty: „Bez překážek, odporu bychom neměli žádný svět, žádnou celkovost věcí, jež se vynořují z bezmezna, protože věci se jen tímto způsobem nabízejí našemu tělu k doteku, k používání věcí. Neměli bychom vědomí, které nás propojuje s věcmi, neměli bychom intence, jež nás „nesou“ ke světu, neměli bychom představu univerza.“²³

Fenomén svobody není nic jiného než schopnost povznést se nad situaci, v níž jsme „bloklí“, proto např. se bolest nikdy nedotýká naší svobody, týká se jen dané situace. Bolest je blízko nás, blízko našeho těla, až příliš. Merleau-

-Ponty chápe rozvrhy intelektuální jako „zúplnění“ rozvrhů existenciálních, a protože existenciální rozvrhy jsou výsledkem

rozvrhování okolí virtuálními pohyby, pak můžeme říci, že je to tělo, co nás diriguje velmi intenzivně.²⁴

To, že naše lidské pobývání je „ke světu“ a nikoli jen „ve světě“, to je dílo našeho těla. Merleau-Ponty po celý život spolupracoval s vědci, jako byli Gelb, Goldstein, Head, Kofka, Wertheimer aj., tzn. jeho myšlenky jsou dílem mnoha vlivů.